

LIBRIS

We know
books

Questo libro è stato tradotto grazie a un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano.

Această carte a fost tradusă datorită unei contribuții financiare acordate de Ministerul Afacerilor Externe și al Cooperării Internaționale italian.

Laura Pariani

Valea femeilor-lup

Traducere din limba italiană și note de
DOINA GECSE-BORGOVAN

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2025

Cuprins

Partea întâi

În afara turmei

Unu – 1928-30	9
Doi	14
Trei – 1931-33	17
Patru	24
Cinci – 1934	27
Şase	35
Şapte – 1935-38	41
Opt	55
Nouă – 1938-39	57
Zece	60
Unsprezece – 1939-40	64
Doisprezece	75
Treisprezece – 1941-43	78
Paisprezece	85
Cincisprezece – 1944	87
Şaisprezece	94
Şaptesprezece – 1945-49	97
Optsprezece	110

Partea a doua***Legea muntelui***

Nouăsprezece – 1950	115
Douăzeci	123
Douăzeci și unu – 1951-53	125
Douăzeci și doi	132
Douăzeci și trei	137
Douăzeci și patru	140
Douăzeci și cinci – 1955-58	144
Douăzeci și șase	149
Douăzeci și șapte – 1959-61	155
Douăzeci și opt	159
Douăzeci și nouă – 1962-66	164
Treizeci	177
Treizeci și unu – 1967-74	180
Treizeci și doi	188
Treizeci și trei – 1975-79	192
Treizeci și patru	198

Partea a treia***Mașina de făcut lupoaițe***

Treizeci și cinci – 1980-81	203
Treizeci și șase	209
Treizeci și șapte – 1982-86	216
Treizeci și opt	220
Treizeci și nouă – 1987	230
Patruzeci	233
Patruzeci și unu – 1988	235
Patruzeci și doi	241

Patruzeci și trei – 1989-92	243
Patruzeci și patru	255
Patruzeci și cinci – 1993	257
Patruzeci și șase	261
Patruzeci și șapte – 1994-2006	263
Patruzeci și opt	267
Patruzeci și nouă – 2007	269

Nota autoarei	275
----------------------	------------

Unu 1928-30

Familia unui gropar dintr-un sătuc de munte duce o viață de sărăntoci lipiți pământului. În valea *** se moare ori când ești copil, ori când ești hodorog. Iar felul în care vine moartea să-i secere pe oameni se schimbă de la un an la altul. Dacă recolta de cartofi e slabă, se poate ca și morții să fie mulți. Dacă, însă, recolta e bună, nimeni nu crapă. Nimeni nu-i așa tâmpit, încât să moară în anul în care recolta e bună. Desigur, se mai întâmplă ca, uneori, câte un năuc să moară strivit de trunchiul unui copac la tăiat de lemne în pădure sau să se prăvălească în vale cu tot cu căruță; sau câte unul e trimis pe lumea cealaltă de un catâr care-i trage o copită. Se mai întâmplă să se și înece careva în șuvoi: dimineața, în albia pârâului abia curge un fir de apă, ai zice că o capră ar putea s-o bea dintr-o înghițitură, iar la prânz devine cumplit de involburată și de furioasă, iar din pricina asta se mai întâmplă ca vreun gură-cască să fie târât de ea la vale... În anii pe care Marziano îi numește „mai buni”, se ajunge până la opt sau nouă morți. Din păcate, însă, groparul n-are parte de ei toți. Dacă, spre exemplu, un cioban își dă duhul prin hăul de la cascadă, cine mai dă de el? Nu rămâne nici măcar un oscior de îngropat. Ca să nu-i mai punem

la socoteală pe ăia care emigrează, poate în Germania sau hăt pe la Mericuța și cu asta, la revedere, că dus a fost; în cel mai bun caz, în sat ajunge vestea că s-a prăpădit printr-o telegramă pe hârtie din aia țepăună, că nu-i bună nici măcar la privată. Ori-cum, puțini sunt cei pe care groparii îi numesc „morți grași”, din care să răsară niscai firfirei. Firește că Doamna cu coasa bate și la ușile bogătanilor când le vine ceasul: atunci se face o înmormântare cu ștaif, se trag clopotele, pe sicriu vezi lipite litere aurii, iar groparul primește și el un bacșiș mai acătării. Dar asta rar se întâmplă. De obicei, sunt înmormântări de doi bani. Fiindcă în valea asta în care a stăpânit doar foamea, viața a fost mereu amară: șapte vânători, șapte ciobani și șapte pădurari fac douăzeci și unu de suflete amărâte și cu curu-n vânt. Ce să mai și zici, în familia unui cioclu nu prea ai de ce să despici firu-n patru.

Fenisia C. se naște în noiembrie 1928 în casa îngrijitorului cimitirului din Satu Mic, după cum numește lumea din vale așezarea de pe creasta muntelui, ca să o deosebească de Satu Mare din fundul văii. Casa se înalță chiar lângă morminte: mai demult, Capela Sufletelor din Purgatoriu era lipită de ea, dar, apoi, Marziano și fratele său, Biăs, au mai construit o anexă la magazia de unelte, pentru că familia se mărise cu două neveste, iar acum mica sacristie și casa îngrijitorului alcătuiesc o singură clădire.

Toți bărbații din familia C. au lucrat dintotdeauna la cimitir. De aceea, Fenisia crește printre pietrele funerare, iar asta nu i s-a părut niciodată ciudat. Cioclu e tat-so Marziano, iar înaintea lui au fost bunicul și străbunicul. De când e micuță, de câte ori măicuța ei Ghitin nu se simte bine, tat-so Marziano o

duce cu el în cimitir ca să n-o lase singură: o așază într-o lădiță la umbra chiparosului și o lasă acolo, înfășată strâns ca o rudă de salam, cu sticluța de lapte în mânuțe.

Dintre cele mai vechi amintiri pe care le are, imaginea care-i vine în minte Fenísiei e asta: tat-so și cei trei unchi – Biăs, Pietro și Martino – aplecați să sape și să pregătească o groapă nouă. Sau casa bunicilor din partea mamei, în piațeta din Satu Mic, cu bătrânul Remigio, care coase ciubote mormăind pentru sine: „Omul s-a născut liber, dar peste tot e-n lanțuri...” și cu bunica Malvina, care uneori se oprește din brodat ca s-o salte pe copilă pe genunchi cântându-i cântecelul cu unchieșu' Toce:

Povestea cu unchieșu' Toce,

care nu prea are voce,

care-n grâu nu secera

și nici pace nu găsea.

Apoi, îi vine în minte imaginea măicuței sale Ghitin, pe care și-o amintește cam așa: o grădinuță cu niscai roșiute și doveci, lipită de cimitir, cu o grămadă de buruieni afurisite de smuls, cu gard viu din cimișir, cu fântâna și cu ea, cu Ghitin îndoită de spate și săpând ca să pregătească straturile pentru răsaduri sau împrăștiind bălegar pe ele, pe care la sfârșitul zilei o apucă pandaliile... Și dac-ar fi să se gândească la lumea asta și la viață în general, ar fi cam așa: un stol de corbi croncănitori, chiparosul, pietrele mormintelor, catafalcul, depozitul de sicrie ce stau înșirate de-a lungul pereților, viermii cei grași de care ți se face oleacă scârbă, larvele care mișună prin lemnul putrezit de parc-ar dansa, răscrucile potecilor din cimitir care, atunci când plouă, se prefac în băltoace pe fundul cărora se odihnește întotdeauna câte un chip.

Nici n-a început bine să umble, că Fenisia îi imită pe cei mari cum poate: dă cu săpăliga pe morminte de parc-ar vrea

să ajute la curățenia lor, smulge buruienile de pe lângă cruci, schimbă apa din vasele cu flori, le aruncă pe cele ofilite. La urma urmei, nu diferă foarte mult treaba asta de ce lucrează cu măicuța ei în grădiniță sau în poiată.

De foarte multe ori, mama Fenísiei nu se poate îngriji de fetiță: are febră, tușește rău, o doare capul de-i plesnește. Într-o seară, pe când o adoarme, Ghitín o strânge tare la piept; strânsoarea e atât de puternică, încât fetița simte că o trec florii.

— Unii oameni vin pe lume însemnați: se îmbolnăvesc, dup-ai-a mor, șoptește măicuța ei; ochii îi sticlesc, are respirația fierbinte, mâinile îi sunt mai calde decât de obicei. Apoi, ia mânuța fetiței și și-o așază pe piept:

— Simți?

Micuța ar vrea să-și tragă mâna, tulburată: ce-ar trebui să simtă? Își ridică privirea spre fața mamei: un chip stăpânit de spaimă.

Ghitín tușește, își acoperă gura cu o batistă; când o dă laoparte e pătată de sânge. Îi face semn fetiței să nu spună nimic, ducând un deget la buze:

— Îți spun doar ție... E secret. Să nu zici la nimeni...

Cu mâna pe pieptul măicuței sale, Fenísia simte cum ceva tainic prinde formă și trece prin pielea mamei ajungând la ea.

Din bucătăria de la parter se aude vocea lui Mărziano care strigă insistent:

— Ghitín, ai terminat? Hai jos imediat!

Femeia scrâșnește din dinți, pentru că poruncilor cu fiere n-ai cum să le răspunzi cu miere. Cât de greu îi e să se supună...

Porunca răcnită de la distanță îi face inima să bată mai repede. Ghitín apasă din nou degetul pe buzele micuței Fenísia:

— Nu cumva să spui cuiva, că de nu...

Când Ghitín pleacă la Sanatoriul din ***, o strânge în brațe pe Fenísia și o mângâie apăsător de parcă nu s-ar îndura să se despărțim de ea. Îi promite:

— Mă întorc repede și-o să mă fac bine. N-o să ne mai despărțim. Până atunci, promite-mi c-o să fii cuminte. S-ascuți de tușa Terésia.

Iar Fenísia – cu fețișoara lipită de pieptul măicuței ca să poată adulmeca cu nesaț mirosul liniștitor al pielii și hainelor ei –, Fenísia o crede.

Doi

— Dar dumneavoastră, Fenísia, locuiți chiar aici, în casa asta?

Da, chiar aici locuiește.

— Așa de aproape de cimitirul acesta vechi și părăsit?

Da, casa ei e chiar asta. Familia ei s-a ocupat întotdeauna de îngropatul morților. O tradiție care s-a transmis din tată-n fiu.

— Eu mă numesc Laura. Sunt de loc din Lombardia.

Ahaaa, milaneză.

— Mă rog, nu chiar... În orice caz... Mă documentez pentru o carte. Sunt scriitoare de meserie... Mă interesează tradițiile, legendele munților, poveștile de odinioară. Aș vrea să cunosc locurile din partea de sus a văii... În Satu Mare, la barul Aldei, mi-au spus să vă dau scrisorile astea trei.

Ahaaa, astea au venit la poștă pentru ea? Ce amabilă e doamna că i le-a adus. Mulțumiri din inimă. Da, poștașul nu

vine până aicea sus, nu se mai obosește. Prea mare bătaie de cap. Nu, ea nu coboară niciodată în vale. Ce-ar avea de căutat pe-acolo? Pensia, aia minimă pe economie, că na!, o ridică o rudă a ei, Alda, și din trei în trei luni, când se schimbă anotimpul, îi aduce sus și ceva provizii, plus bateriile pentru tranzistoraș și un teanc de ziare vechi, pe care le citește cu plăcere ca să mai treacă timpul... Nu, de ce altceva ar putea să aibă nevoie? Are grădina, două capre, trei găini, cartofii, merele... Dacă du-duia Laura dorește să se odihnească un pic, poate să rămână... Locul ăsta-i liniștit: vara e răcoare, chiparosul face umbră; iar în anotimpul rece ține adăpost de vânt și de troienele de zăpadă de pe culme. O poștește înăuntru pe du-duia dacă-i face plăcere s-o urmeze.

— Chiar m-aș bucura. După cum vă spuneam, documentez tradițiile din munții Piemontului: de mai multă vreme deja, umblu pe-aici prin vale și fac interviuri pe care le înregistrez pe reportofon.

Păi, să-și pună drăcia aia uite-aici pe masă. În spatele platoului cu mere. I-a făcut deja un pic de loc, că știa c-o să vină cineva. De unde știa? Animalele află întotdeauna noutățile înainte ca ele să se întâmple. Iar ea, pentru că stă singură de atâta amar de vreme, s-a sălbăticit în bună măsură și aude de departe, ciulește urechile și ghicește semnalele pe care cineva la transmite atunci când urcă pe potecă... Și, deci, cei de jos, din vale, i-au spus să vină până aicea sus?

— Da, i-am auzit pe mulți povestind despre dumneavoastră, așa că am fost curioasă să vă cunosc: mi-au spus că

sunteți persoana potrivită și că trebuie să vă vorbesc pentru că sunteți „memoria” acestor locuri...

Ea chiar cunoaște fiecare locuitor în parte din valea asta, știe chiar și ce lapte a supt fiecare de la mamă-sa. Fiindcă ea e chiar ultima. Singura care a mai rămas. Satu Mic, precis duduia a observat asta când a trecut prin el, e pustiu deja de multă vreme. Dacă nu o deranjează priveliștea mormintelor, se poate face comodă aici, în bucătărie: soba e aprinsă și-i mai cald.

— Evident, este o priveliște neobișnuită. Dar nu vă deranjează niciodată să vă uitați pe fereastră și să vedeți doar cimitirul ăsta vechi?

Da' de unde, de ce s-o deranjeze? Bărbații din familia ei, pe vremea când aici pe creastă mai locuiau încă oameni, lucrau la cimitir. Țsta nu-i motiv de mirare și nici de rușine: meseria de cioclu-i meserie cinstită, ca să nu mai zicem că fără ea nu se poate... Și acuma, dacă duduia vrea să se așeze, uite canapeaua: să fie doar cu băgare de seamă că are arcurile un pic înfundate.

Trei

1931-33

Nu trece zi în care Fenisia să nu se trezească cu gândul la ce i-a spus măicuța ei:

— O să mă întorc repede, vindecată. N-o să ne mai despărțim.

Numai că se știe: până și câinii se pișă pe fâgăduințele târăgănite prea mult. Și-așa că măicuța nu se întoarce.

Însă, pentru că pe Fenisia o chinuie o tuse săcâitoare, e dusă la Preventoriul antituberculoză, într-o vale învecinată, cu vedere spre un lac. Aici o despoaie de toate hainele de pe ea, până și de jacheta din lână roșie pe care i-a tricostat-o bunica Malvina, o rad în cap și o îmbracă cu un șorțuleț urât și gri, la fel ca cele ale celorlalți pacienți internați. În fiecare săptămână, doamna doctor i se uită în gât și îi ia o probă pentru analize. Ziua, împreună cu alți „musafiri” de aceeași vârstă cu ea, e scoasă să facă lungi plimbări în pădurea de pini, înfășurată într-o pelearină de culoare închisă. Când e timp frumos, „domnișoarele” o așază pe un șezlong pe terasă pentru „băi de soare”. Trec luni multe și nu vede pe nimeni din familie.

Atunci când tat-so vine s-o ia, e slăbit, iar pe haina neagră îi flutură panglicile albe de doliu; și mai cu seamă, are o expresie